

ION TENCHEA
Doctor în Drept

Accechea

Scurtă privire retrospectivă asupra
participării mele la lucrările "Cer-
cului de Psihiatrie Juridică" din
Timișoara, prilejuită de împlinirea
primilor trei ani de activitate a Cer-
cului. - (1985 - 1988). -

Timișoara, februarie 1988

Participarea la lucrările "Cercului de psihiatrie
juridică" din Timişoara, înfiinţat în februarie 1987.

(1985 - 1988)

Participarea mea la lucrările Cercului în primii trei ani de activitate a ecstasului s-a manifestat mai ales în cadrul discuţiilor interdisciplinare privind temeiul responsabilităţii penale şi al dreptului de a pedepsi, - problemă centrală a sistemului juridic represiv. Participare la discuţii, completată cu o monografie despre "Conceptul discernământului şi reflectarea lui în legislaţia şi doctrina franceză şi română, în raport cu determinarea responsabilităţii penale". Un rezumat al acestei monografii a fost prezentat la simpozionul naţional de Psihiatrie legală care a avut loc la Predeal în zilele de 23-24 octombrie 1987, sub titlul "Premise pentru elaborarea unei definiţii legale a discernământului."

Problema ^{temeiului} responsabilităţii penale şi al dreptului de a pedepsi, strâns legată de aceea a poziţiei existenţiale a omului în univers şi în societate, sub dubla înfăţişare materială şi spirituală a fiinţei umane, - legată la rândul ei de problema cunoaşterii şi explicaţiei lumii şi vieţii, - a fost pusă în discuţie prin cele două remarcabile conferinţe de catedră ţinute la începutul activităţii Cercului de către profesorii Constantin Stegăroiu şi Eduard Pamfil, prima susţinând teza filozofică a determinismului universal, considerată valabilă şi pentru determinarea comportamentului uman, iar cea de a doua, opusă acestei teze, tratând despre liberul arbitru şi personalitatea.

Discuţiile engajate prin această deschidere filozofică s-au orientat - fără a nesocoti recomandările gândirii filozofice sănătoase - cu preferinţă îndirija datelor certe ale istoriei şi ştiinţelor naturii, care, după cum se ştie, înfăţişează prezenţa omului pe planeta Terra ca făcând parte din regnul animal, ajuns prin efectul unei multimilenare evoluţii în virful vertebrelor din clase mamiferelor şi familiei hominidelor, ce "homo sapiens". -

Pe axezul plen, omul prezintă toate caracteristicile morfo-fiziologice ale animalelor, supus aceleasi condiționări naturale. El se deosebește însă de animalele în mod esențial prin facultățile sale psihice (gîndire, rațiune, voință, creativitate, sesibilitate, și mai ales conștiința), inerente vocației sale existențiale specifice de homo sapiens, pe care, însă, nu le poate dezvolta și valorifica decît în societate, fapt ce i-a atras definiția de "animal social".

O definiție contrazisă de istorie, de știință și de filozofie neinfluențată de speculații metafizice fanteziste.

După Conrad Lorenz, premiul Nobel 1973, fondatorul Etologiei (știința comportamentului animal și uman), "omul este un animal", în mod indiscutabil, - "der nu numai un animal", adaugă savantul, ci unul avînd un destin "specific", ca "ființă de cultură", situat într-o "deschidere constăntă spre lume". Instinctele lui nu sînt programate în obiectul lor ca la animalele necuvîntătoare; punerea lor în lucrare este legată de o plegere, influențată, desigur, de ereditate, de educație, de obiceiuri, dar în fond, determinată de conștiință. Între impulsurile naturale ale omului și "dressajul" lor prin conștiință, există astfel o "complimentaritate funcțională". -

Filozoful neokantian, Ernst Cassirer, (1874-1945), autorul "Filozofiei formelor simbolice"⁽¹⁾, și unul dintre

(1) - Notă. Versiunea franceză apărută în 1923-1929, trei volume, în editura "Minuit". Sub titlul "Eseu asupra omului", lucrarea a fost comentată într-un singur volum în 1944. -

reprezentanții de seamă ai filozofiei moderne, contestă, la rîndul lui, temeinicis definiției "omul animal social", ca neacoperind decît parțial și neesențial realitatea umană, ce nu poate fi redusă la planul unic al societății animalelor. Animalele sociale sînt de pildă, și albinele, spune Cassirer, unindu-și glasul cu cele al lui Karl Marx (K.I.133), - der trăirea lor în societate este structurată de mecanismul inexorabil al instinctelor și orientată spre o finalitate biologică strict determinată. Societățile nu pot fi o caracteristică definitorie a omului, deoarece existența acestuia se definește

se desfășoară pe un plan superior substratului său biologic, desprinsă din determinismul animalic prin manifestările sale specifice, ca creator de forme culturale, singurele care îi pot defini adevărate ființă de homo sapiens. După Cassirer, definiția corectă a omului ar fi aceea de "animal simbolic", dat fiind că formele culturale pe care le creează sunt toate forme simbolice.

Ceea ce distinge, deci, în mod esențial pe om, diferențându-l de celelalte mami-fere, este cultura, expresie pozitivă a trăirii sale sociale pe planul spiritualității. Doveda de ne tăgăduit a capacității sale de creație culturală o oferă pe o scară largă (și mereu în curs de lărgire) : știința, tehnica, arta, limbajul articulat, literatura, filozofia, educația tot ce - în general - se înțelege prin cuvântul "civilizație". Creația operă de creație, avându-și izvorul în indestructibilele inclinații înăscute ale omului spre adevăr, bine și frumos, dinamizate de energiile constitutive naturale, sălășluite în străfundul ființei umane, — care îi antrenează viața spre ascensiune și progres continuu.

+ + +

Creația a omului este însăși societatea în care trăiește în condiții de civilizație, în cadrul ^{liber}autonomiei bio-psihice extinse până la granița obstecolelor de netrecut ale mediului natural înconjurător, și pe măsura efortului și virtuții sale creatoare, - beneficiind, grație poziției sale existențiale privilegiate, de facultatea spirituală, cu rădăcini adânci în conștiință și intelect, care îi permite să se orienteze liber în complexul vieții sociale. Acest privilegiu implică însă răspunderea sa personală în caz de nerespectare a imperativelor morale incluse în vocația specifică de "homo sapiens", pentru toate faptele sale antisociale și antinumane, care îi compromit preeminența biologică și psihică față de animalele necuvântătoare. Concomitent el poartă însă răspundere și pentru neîndeplinirea datoriilor sale morale de a de a duce o luptă viguroasă împotriva a ceea ce filozoful de la Darmstadt, Hermann von Keyserling, numește acțiunea destructivă de civilizație a forțelor telurice, care stau în calea ascensiunii ființei umane pe scara valorilor culturale, putând provoca o stare de pasivitate, de adormire și chiar de întunecare spirituală, catastrofa pentru poziția sa existențială privilegiată.

Sub acest aspect, responsabilitatea morală a ființei umane are și un sens planșter, derivând din obligația de solidaritate activă a tuturor oamenilor de pe glob, întru asigurarea conviețuirii tuturor popoarelor într-un climat de civilizație superioară și colaborare pacifică. Omenirea va fi ferită de dezastrele periodice ale căderii în haosul dezordinii și al bestialității, numai când conștiința acestei solidarități va fi devenit temelie vie a relațiilor dintre indivizi și popoare.

Tregedia omului porcede din refuzul sau neputința sa de a urma neabătut legea morală, deși numai prin respectarea acesteia își poate salva privilegiul de "homo sapiens". În perioadele istorice de infidelitate față de exigențele vocației sale specifice, bilanțul străirii sale pe Terra prezintă un cutremurător tablou de alternanțe între bucurii și lacrimi, bunăstare și mizerie, iubire și ură, credință și trădare, înțelepciune și prostie, glorie și rușine, înălțare și prăbușire, creație și distrugere. -

+ * +

Concluzia ce se desprinde din discuțiile purtate în primii trei ani de activitate a Cercului, privind temeiul responsabilității penale și al dreptului de a pedepsi, o reoglindește principiul etico-juridic fundamental, inclus în sistemul juridic represiv modern, - inclusiv în codurile penale române din 1864, 1936 și 1968, - după care omul trecut de limita adolescenței este presupus a poseda capacitatea necesară de a se comporta onest în relațiile de societate, fără a periclita viața, integritatea corporală, drepturile și interesele legitime ale altora, sau de a _____ nesocoti normele juridice ale ordinii de stat și interesele obștești ocrotite de lege. Violarea acestui principiu etico-juridic strage responsabilitate morală a făptuitorului, și în condițiile prevăzute de lege, determină convertirea acestuia în temei al responsabilității penale și al dreptului de a pedepsi, precum și în obligația civilă de a despăgubi victime pentru daunele materiale pricinuite prin fapta pedepsită de legea penală..

După Dongoroz, capacitatea smintită derivă din "aptitudinea naturală, adică din starea bio-psiho-fizică a persoanelor", datorită căreia ele sînt "în măsură să înțeleagă valoarea

firească a lucrurilor" și să-și diriguiască în chip conștient voința", devenind astfel capabile din punct de vedere penal. "Capacitatea penală este, deci, normalitatea bio-psiho-fizică" și, ca atare, condiția necesară a imputabilității. Fără a putea fi privită însă ca o perfecțiune ideală, și ca o realitate multumitoare comună majorității oamenilor, și reflectînd tipul real al omului normal", - deci, nici ca un fenomen uman general valabil. Dovada : numărul mare de indivizi incapabili de a înțelege, de a-și diriguia voința, de a-și da seama de caracterul neavenibil și ilicit al faptelor pe care le săvîrșesc, de a distinge între bine și rău, între just și injust, - incapacitate, care exclude normalitatea și, pe cale de consecință, imputabilitatea.

Pe acest plan complex, și interdisciplinarmente bogat nuanțat, este chemată Psihistris să îndeplinească rolul de colaboratoare a Justiției în stabilirea "capacității penale" ("normalității") delicventului, precizînd în concluziile expertizei dacă acesta, în săvîrșirea fetei incriminate a lucrat cu discernămint, sau fără discernămint. - Acest factor psihistico-juridic urmind a deveni, în faza judiciară, criteriul determinant în aprecierea imputabilității. -

+ + +

Privită prin prisma îndeplinirii acestui rol, cu largă deschidere spre fenomenul degradării energiilor constituive ale minții umane în lumea contemporană, cu efecte ruinătoare asupra civilizației însăși, Clinica psihiatrică oferă prilejul depriment de a medita asupra fragilității resorturilor psiho-fiziologice care susțin poziția existențială privilegiată a omului față de restul vietuitoarelor din regnul animal. Destrămarea acestor resorturi, exemplificată aici pe viu, atrage atenția că "homo sapiens", despoiat de podocabe facultăților sale sufletești specifice, cade în ceașcă psihică a unei trăiri vegetative, afară dacă, alancind tot mai jos pe povârșitul acestei volatilizări a esenței sale umane, devine un pericol social sau un deșeu uman prăbușit sub nivelul animalității. -
